

II

BORBENA DEJSTVA POD KOMANDOM VRHOVNOG ŠTABA

(jul—septembar 1943)

POPUNA I SREĐIVANJE JEDINICA

Direktivom Vrhovnog štaba (20. jula 1943. godine) precizirani su raspored i zadaci jedinica NOV u istočnoj Bosni: 1. proleterska divizija napušta Zvornik, s tim da se postavi na prostoriju: Šekovići — Vlasenica — planina Javor; 2. proleterska divizija sa Ozrena djeluje ka dolinama Krivaje, Bosne i Spreče; 16. udarna divizija sa jednom brigadom na Majevidi prihvata dobrovoljce iz Srema i djeluje prema Semberiji, a sa ostalim snagama na prostoriji: Šekovići — Vlasenica — Srebrenica; 17. udarna divizija sa prostorije Trebava — Ozren djeluje prema Posavini, dolini Bosne i Spreče, koordinirajući dejstva sa snagama 2. proleterske divizije.

Štab 17. divizije odmah je preduzeo mjere za povezivanje sa potčinjenim jedinicama. Pošto se 15. majevička brigada nalazila na Majevidi, odlučeno je da Štab divizije, sa bataljonom 15. majevičke brigade (koji je bio u rejonu Šekovića na obezbjeđenju teških ranjenika), pređe na Majevidu i započne sređivanje i popunu jedinica. Načelnik Štaba Siniša Nikolajević ostao je u rejonu Šekovića da sačeka 6. istočnobosansku brigadu — koja je bila u po-

kretu sa Romanije za Birač — popuni je ljudstvom iz Birča, a potom, u pogodnom momentu, prebaci preko Majevice za Semberiju u sastav divizije.

Odmah po dolasku na Majevicu i u Semberiju, Štab divizije počeo je da popunjuje i sređuje 15. majevičku brigadu, Majevički odred i komandu Majevičkog vojnog područja, a preko komande područja organizovan je smještaj ranjenika po selima Majevice i Semberije.

U junu je Majevički odred, napadom na 3. domobransku pukovnicu u rejonu sela Dragaljevca, došao do veće količine oružja i municije i tako se mogao i brojno znatno ojačati (više od 800 boraca). Kako je 15. majevička brigada u 5. neprijateljskoj ofanzivi pretrpjela teške gubitke, popunjena je sa 500 naoružanih boraca Majevičkog odreda, što joj je omogućilo da formira 4 bataljona i četvu pratećih oruđa. Poslije popune brigade, Majevički odred je ostao sa tri oslabljena bataljona. Zato su preduzete mjere da se brzo popuni sa Majevice, iz Tuzle i Semberije, pa je ubrzo imao 500 boraca svrstanih u 4 bataljona.

Čim se organizaciono sredila, brigada se 19. jula sukobila sa oko 450 četnika u rejonu sela Lopara, razbila ih i zaplijenila veću količinu oružja i municije, ubila 6 i ranila 5 četnika, a predalo joj se oko 100 — koji su se prijavili u NOV (neprijatelj ih je bio prisilno mobilisao).

BORBE 6. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE U BIRČU

Šesta istočnobosanska brigada u rejonu Vlasenica — Han Pijesak djelimično se popunila ljudstvom iz Birčanskog odreda, pa je za nekoliko dana ojačala na oko 800 boraca. Poslije borbi na komunikaciji Vlasenica — Han Pijesak, brigadu su smijenile jedinice 1. proleterske divizije, a ona je 13. jula stigla u Šekoviće. Isto veče trebalo je da nastavi pokret preko rijeke Spreče za Majevicu u sastav divizije. Međutim, situacija u Birču naglo se pogoršala, jer su Nijemci, osjetivši da im je ugrožen Tuzlanski industrijski basen, brzo prebacili 369. diviziju iz Sarajeva i njome pojačali garnizone u dolini Spreče i Bosne. Iz tih garnizona, uz pomoć ustaša, domobrana i ostataka četničkih bandi, Nijemci su preduzeli ofanzivne akcije prema

Birču, Ozrenu i dolini Krivaje. Pošto su ponovo zauzeli Vlasenicu i Caparde, koncentrično su napali Šekoviće u kojima se nalazilo oko 800 naših ranjenika.

U toku 12. i 13. jula 16. udarna divizija vodila je teške borbe protiv nadmoćnijih snaga na liniji: Caparde — Kusonje — Osmaci, povlačeći se prema Birču u koji je neprijatelj prodro do pada mraka. U tim borbama poginuo je načelnik Štaba 17. divizije Siniša Nikolajević.

Na sastanku Štaba 6. istočnobosanske brigade sa Štabom 16. divizije (13. jula) odlučeno je: da brigada ostane na lijevoj obali Drinjače i zaposjedne položaje za odbranu ranjenika, a divizija da se prebaci na desnu obalu — radi zaštite ranjenika razmještenih po zaseocima naselja Cikota. Noću 13/14. jula 6. istočnobosanska brigada je glavninom snaga zaposjela položaje sjeverno od Šekovića, 2. bataljon je ostavila na položajima prema Vlasenici.

U zoru su Nijemci, ustaše i domobrani, predvođeni grupicama četnika, počeli da nastupaju od Vlasenice u pravcu Šekovića. Brigada se sa bolnicom u toku dana pod borbom povlačila prema planini Javorniku, ali je zbog teških okršaja došlo do naglog osipanja novopridošlog ljudstva (veći dio je otišao kućama). Četvrti bataljon manevrisao je po četama planinskim zemljištem, a njegove pojedine grupe štatile su i zbrinjavale ranije ostavljene ranjenike u bazama i skloništima.

Prvi bataljon je stigao na planinu Javornik sa oko 300 ranjenika, gdje su ranjenici nesposobni za pokret privremeno sklonjeni po šumarcima i u improvizovanim bazama. U toku noći bataljon je sa ostalim ranjenicima postavio pokret i u zoru se razmestio u selu Klještanima. Istoga dana u selo je stigao sa komandantom i komesarom brigade i dio 2. bataljona sa Vlasenice.

U selu Klještanima oba bataljona su počela sredi vanje, tako da je brigada, bez 4. i 3. bataljona, imala oko 270 boraca i rukovodilaca, većinom članova Partije i prekaljenih boraca od 1941. godine. Brigada je bila prihvatila novo brojno ljudstvo, ali za organizaciono učvršćenje jedinice nije bilo vremena zbog iznenadne ofanzive neprijatelja.

Narednih nekoliko dana 6. istočnobosanska brigada je sa bolnicom manevrisala po planini Javorniku i oko sela

Žeravice, između neprijateljskih kolona, izbjegavajući jače borbe. U toj situaciji za brigadu je osnovno bilo da sačuva kadrove i ranjenike. A kada je neprijateljska ofanziva prohujala, brigada se 20. jula sa ranjenicima vratila u Šekovice.

U toku ofanzive Nijemci su po cijelom Birču tražili ranjenike i samo zahvaljujući četnicima pronašli su nekoliko baza i pobili oko 100 ranjenika, zajedno sa sanitetskim osobljem (najviše u naselju Gikote). Ipak, zaslugom vojske i naroda veći dio baziranih ranjenika je spasen. Jedan broj ranjenika ostao je u pećinama bez vode i hrane, pa su neki zbog toga umrli, a ostali su hrabro izdržali, uz pomoć i požrtvovanje ljekara i bolničarki.

U Šekovićima je ponovo uspostavljen bolnički centar, a brigada je čitav svoj rad i pažnju za nekoliko narednih dana posvetila pronalaženju, prikupljanju, ishrani i ljekarskoj njezi ranjenika.

Krajem jula 6. istočnobosanska brigada se užurbano pripremala za odlazak na Majevicu — u sastav svoje divizije. Za tih desetak dana bilo je samo manjih čarki sa četnicima, pa je Štab brigade sve vrijeme iskoristio za organizaciono sređivanje bataljona. Prikupljen je 2. bataljon, a od Birčaka ponovo je formiran 4. bataljon. Tako je brigada opet imala kompletan 1, 2. i 4. bataljon¹ (svaki po oko 100 boraca) i Štab brigade sa prištapskim dijelovima (86 boraca).

Veliki broj ranije mobilisanih boraca za brigadu, koji su se za vrijeme ofanzive razbježali po Birču, vratio se poslije ofanzive u Birčanski odred. Nije se insistiralo da se svi vrate u brigadu, jer je nedovoljno svjesne ljude bilo teško odvojiti od njihovog kraja. Mi smo stoga i smatrali da borci iz sela najprije treba da prođu kroz odred, koji je bio teritorijalna jedinica i neka vrsta pripreme jedinice za ulazak u brigadu.

Predah je iskorišćen i za partijsko-politički rad i pripreme za drugo partijsko savjetovanje, koje je održano 3. avgusta u šumi Bišini. Referat o vojno-političkoj situa-

¹ Treći bataljon vodio se kao glasinacki i u povlačenju sa Sutjeske osavljen je na Glasincu — da se popuni, odmori i sredi, te zato nije stigao u brigadu do njenog pokreta za Semberiju.

ciji i narednim zadacima održao je zamjenik komesara brigade Cvijetin Mijatović Majo, a o vojničkom radu brigade komandant Miloš Zekić. Na savjetovanju, prema sjećanju načelnika štaba brigade Rudija Petovara, analizirani su partijski, politički i vojnostručni rad u protekloj godini, sa težištem na greškama i propustima u posljednjim borbama.

Komandant brigade govorio je o protekloj 5. ofanzivi i naglasio da je ona za sve borce i rukovodioce brigade bila velika škola. U njoj se brigada našla licem u lice sa najboljim okupatorskim jedinicama i vodila protiv njih i frontalne borbe. Konstatovao je i zajedno sa ostalim rukovodiocima proanalizirao učinjene greške, naročito: lošu organizaciju sadejstva između bataljona, slabo korišćenje zemljišta radi obuhvatnih i zaobilaznih napada, nedovoljan uticaj štabova na razvoj borbe i čuvanja ljudi itd.

Na savjetovanju su postavljeni kao najvažniji slijedeći zadaci: što prije organizaciono srediti i učvrstiti brigadu i osposobiti je za nove borbe; što hitnije osloboditi preostale krajeve istočne Bosne; nastaviti borbu za još masovniji ulazak hrvatskih i muslimanskih masa u NOV.

Savjetovanje je završeno 4. avgusta prije podne, a poslije podne čitava brigada je krenula za Majevicu u sastav divizije, i poslije dvodnevnog marša stigla i razmjestila se na prostoriju sela: Bogutovo selo — Ugljevik — Zabrđe, gdje se za nekoliko dana popunila i organizaciono sredila. U njen sastav, mjesto 3. bataljona, ušao je 4. bataljon Majevičkog NOP odreda, koji se privremeno nalazio u sastavu 15. majevičke brigade radi akcije u Posavini, i novoformirani Muslimanski bataljon. Tako je brigada brojno ojačana na više od 700 boraca.

U novoformirani Muslimanski bataljon ušli su stari borci Muslimani iz obje brigade i Odreda. U Štab bataljona postavljeni su za komandanta Akif Bešlić, političkog komesara Asim Mujkić, zamjenika komandanta Enver Zaimović, a zamjenika komesara Jusuf Džonlić.²

Dolaskom 6. istočnobosanske brigade, 17. divizija se, po prvi put od formiranja, okupila na jednoj prostoriji

²⁰ Zbornik IV/18, dok. 48, str. 122; dok. 79, str. 199.

— 6. brigada; Bogutovo selo — Ugljevik — Zabrđe; 15. brigada: G. Čadevica — Dragaljevac; Majevički odred: Teočak — Trnjaci — Vukosavci; Stab divizije i sanitet u selu G. Dragaljevac i zaseoku Točak.

PRODOR 15. MAJEVIČKE BRIGADE U POSAVINU

Poslije dolaska 1. brigade 16. vojvođanske divizije na Majevicu i u Semberiju, a prije dolaska 6. brigade na Majevicu, Stab 17. divizije sa 15. majevičkom brigadom, ojačanom bataljonom Majevičkog odreda, krenuo je prema Posavini i Trebavi. Situacija u Posavini je bila vrlo povoljna, jer je narod u velikoj većini bio privržen NOP-u. Čak je i veliki dio od 800 četnika (većina prisilno mobilisani) u neku ruku imao blagonaklon stav.

Nastupajući kroz Posavinu 15. majevička brigada razbila je 24. jula Bukvički četnički bataljon na prostorijsela Vujičići — Bukvik. U borbi su poginuli komandant četničkog bataljona i nekoliko četnika, a predalo ih se 80, od kojih je 50 stupilo u NOV. U daljem čišćenju Posavine, u selima Žabari — Obudovac — Slatina, razbijeni su ostali četnički bataljoni. Nekoliko desetina četnika je poginulo ili ranjeno, a veliki broj je zarobljen, od kojih je 120 sa oružjem stupilo u naše jedinice.

Poslije čišćenja Posavine od četnika, napadnut je 28. jula domobranski garnizon u Gradačcu, a grad oslobođen — izuzev kule u kojoj su bile ustaše. Predalo se 5 oficira, 80 domobrana i 40 legionara, zajedno sa komandantom. Zaplijenjeno je: 110 pušaka, 1 mitraljez, 5 puškomitraljeza, 5 automata, 20.000 puščanih metaka, dosta odjeće, obuće i drugog ratnog materijala. Nijemci i ustaše intervenisali su istoga dana tenkovima i motorizacijom od pravca Modrice i Bosanskog Samca, pa su naše snage morale napustiti grad. U borbi kod sela Tramošnice 1. bataljon je uništio jedan tenk.

Sutradan, odstupajući pod pritiskom tenkova, preko sela Mionice u pravcu sela Bukvika, brigada je imala 13 poginulih i 14 ranjenih boraca.

Prisustvo jačih snaga Nijemaca sa tenkovima na liniji Gradačac — Zabari — Brčko privremeno je onemo-

gućilo naše akcije u Posavini. Zbog toga, kao i radi povezivanja sa 6. brigadom koja je iz Sekovića stigla u Semberiju (sa grupom ranjenika), Stab 17. divizije sa 15. majevičkom brigadom prebacio se iz Posavine u Semberiju.

Radi usmjeravanja 2. proleterske divizije prema Crnoj Gori, Vrhovni štab 13. avgusta naredio je Štabu 17. divizije da likvidira četničku grupaciju na Trebavi, a potom da se prebaci na Ozren, smijeni 2. proletersku diviziju, od nje prihvati teške ranjenike i orijentiše se ka dolini Spreče i Bosne. U vezi s time divizija je sa obje brigade izvršila pokret noću 13/14. i 14/15. avgusta i u zoru razmjestila se:

— 15. majevička brigada u selima Vučkovci, Mionica, Donja Zelinja, sa ofeezbjeđenjem od Brčkog i Gradačca;

— 6. brigada u selima Bijela, Hrgovi, Špionica, Smiče, sa obezbjeđenjem od Brčkog i Gračanice;

— Štab divizije i sanitet u selu špionici.

Pretežno 'brdska sela Trebave držao je Trebavski odred (500—600 četnika raspoređenih u 2 brigade) pod komandom popa Save Božića iz sela Tolisa. U Štabu odreda nalazilo se i nekoliko oficira stare jugoslovenske vojske. Odred je branio i obezbjeđivao komunikacije u dolini Bosne, Spreče i Tinje, pomažući njemačko-ustaškim snagama u Doboju, satniji domobrana i selu Kotorskom, domobranskom bataljonu u Modrici, domobranima u Gradačcu (najprije domobranska satnija, a kad iu je zarobila 15. majevička brigada krajem jula — samo milicija) i satniji domobrana sa nešto njemačke žandarmerije u Gračanici. Glavna četnička uporišta bila su: Vis (t. 694), Zelinjsko brdo (t. 534), Duga njiva (t. 618) i Čelija (t. 527).

Trebavski četnici su šurovali sa okupatorom i od njega primali oružje i municiju. Takav stav su objašnjavali kao mudru politiku kojom žele sačuvati narod. Ponekad su sa četnicima Branka Kovačevića sa Vučjaka napali i opljačkali poneku manju ustašku komoru u pokretu i time se prikazivali u selima Trebave i Posavine kao borci protiv ustaša. Da bi ih prinudili da se pokažu onakvim kakvi u stvari jesu, odlučeno je da sveštenik Blažo Marković, koji je tada bio pri Štabu divizije, ode sa pratniom na Dugu njivu, gdje se nalazio pop Savo, da pregovara o zajedmčkoj akciji protiv neprijatelja, s tim da se četnički odred stavi pod komandu 17. divizije. Do sporazuma nije došlo, jer je pop Savo sa svojim oficirima kategorički odbio borbu protiv okupatora, izjavljujući da je za to još rano i da nam zabranjuje pristun na Trebavu, a, ukoliko pokušamo, da će pružiti otpor. Ishod prego-

vora široko smo publikovali preko partijske organizacije i simpatizera NOP, da bismo što više razobličili izdajničku ulogu četničkog rukovodstva.

Zato je odlučeno da napadnemo trebavske četnike. Planom je predviđeno da se oni opkole, obuhvatom i nabacivanjem na Koprivsku Trebavu, da bi se zatim koncentričnim napadom razbili i uništili. Prema tome planu 15. majevička brigada trebalo je dijelom snaga da napadne Zelinjsko brdo, a glavninom preko sela Tolisa i zaseoka Sirnica izbije na Čeliju i obuhvati Dugu njivu sa sjevera, a potom da napadne i protjera četnike u pravcu Kožuha. Dio snaga 6. istočnobosanske brigade trebalo je da napadne Vis, i glavnina, prodirući preko sela Skipovca i Paležnice, da zauzme Markovo brdo (k. 412) i obuhvati Dugu njivu sa juga, da bi potom u sadejstvu sa bataljonima 15. majevičke brigade razbila četnike na njihovom težištu odbrane: Duga njiva — Zelinjsko brdo — Markovo brdo.

Podilaženje položajima izvršeno je noću 15/16. avgusta. Borba je počela u zoru i tokom prijepodneva bila vrlo žestoka, da bi se u popodnevним časovima okončala. Razbijeni četnici su se panično razbježali na sve strane, pa su hvatani cijele noći. Popa Savu sa njegovim oficirima prihvatili su Nijemci i ustaše naočigled naroda u rejonu sela Kotorskog. Četnici su ostavili na bojištu 40 mrtvih i još više ranjenih, zarobljeno ih je 175 (među njima i četnički komandant 1. brigade Mamuzić, nekoliko komandira četa, ljekar i ljekarka), a zaplijenjeno je: 160 pušaka, puškomitraljez, bacač, 15.000 puščanih metaka, 4 radio-aparata, oko 2.000 kg šećera, oko 2.000 kg soli, 3,5 vagona pšenice i raznog drugog materijala. Veći dio zaplijenjene pšenice i soli podijeljen je narodu Tolise i okolnih sela.

Komandant 2. četničke brigade Relja Peća, koji se sa dijelom snaga našao van obruča, predao se dobrovoljno sa oko 70 četnika. Od toga ljudstva, uglavnom, i manjeg broja ranije zarobljenih četnika, koji su se dobrovoljno prijavili, formiran je Trebavski NOP odred jačine 120 boraca. Za komandanta je postavljen Relja Peća — pošto je kao seoski učitelj bio dosta poznat u ovom kraju. Da bi novoformirani odred dobio u čvrstini, dodijeljeno mu je nekoliko vojnih i političkih rukovodilaca (porijeklom iz tih krajeva) iz 6. i 15. brigade.

U toku 18. avgusta domobrani, ustaše i odbjegli četnici iz prekjučerašnje borbe preduzeli su napad od Kotorškog i Doboja u pravcu sela Paležnice, ali ih je 6 istočnobosanska brigada odbacila na položaje: Ciganište (t. 566) — t. 322 — Osječani, gdje su se, uz podršku artiljerije iz Doboja, zadržali i utvrdili.

Ovaj uspjeh ogromno je doprinio našem ugledu kod naroda Trebave, koji je to pokazao brojnim prisustvovanjem priredbama i zborovima u svim selima gdje su naše jedinice boravile.

U punom jeku formiranja i organizacionog sređivanja Trebavskog partizanskog odreda i mjesnih narodnih odbora na Trebavi, a i političkog rada na terenu, dobijeno je 21. avgusta naređenje od Vrhovnog štaba da 17. divizija hitno smijeni 2. proletersku diviziju na Ozrenu i prihvati njene teške ranjenike. Divizija je noću 22/23. avgusta prešla preko Spreče u rejonu Bosansko Petrovo Selo — selo Kakmuž i razmjestila se na prostoriji sela Kakmuž, Brezici, Stupari. U selu Orahovici divizija je prihvatila od 4. proleterske brigade teške ranjenike, pa je brigada mogla da krene prema Crnoj Gori. Od 47 ranjenika većina je bila nepokretna (na nosilima i konjima). Lakši ranjenici krenuli su sa 4. proleterskom brigadom. Po naređenju Vrhovnog štaba dato je oko 120 boraca iz 17. divizije i Ozrenskog odreda za popunu 4. brigade.

Tokom noći 24. avgusta 6. istočnobosanska brigada je oslobodila varošicu Puračić (oko 15 km zapadno od Tuzle), razoružavši pripadnike mještanske legije, dok su se domobrani povukli u Tuzlu.

Poslije odlaska iz doline Krivaje jedinica 2. proleterske divizije, četničke bande, uz pomoć Nijemaca i ustaša iz garnizona Maglaj, Doboj i Gračanica, počele su 26. avgusta napad na naše položaje: Kobilovac (t. 694) — Velika Ostravica (t. 917) — Gostilj (t. 774) i u toku dana uspjele da nas potisnu sa Gostilja, a slijedećeg dana i sa Kobilovca i V. Ostravice i da nam rane deset drugova. Pošto smo bili izloženi stalnim napadima, a opterećeni i sputani teškim ranjenicima, donijeta je odluka da se divizija ponovo prebaci na desnu obalu Spreče, a teške ranjenike da uputi u bolničke baze na Majevidici. Zbog ozbiljne situacije na Ozrenu, da bi se sačuvao od rasula i nepo-

trebnih gubitaka, a pošto još nije bio dovoljno očvrstnuo u borbama, sa nama je povučen i Ozrenski odred.³ Pokret i prebacivanje preko Spreče izvršeni su noću 27/28. avgusta u rejonu Bosansko Petrovo Selo ↔ Miričina. Sutradan divizija se razmjestila: 6. istočnobosanska brigada na prostorijsi sela: Seona — Rapatnica — Srebrenik; 15. majevička brigada na prostorijsi sela: Babunovići — Sladna — Špionica, sa isturenim bataljonom u selu Srnice; Stab divizije i sanitet u Spionici.

Sa Štabom divizije pošao je sa Ozrena i novi načelnik Štaba 1. bosanskog korpusa pukovnik Jovo Vukotić — dotada načelnik Štaba 2. proleterske divizije. U Špionicu je stigao sa Majevice i zamjenik komandanta korpusa pukovnik Todor Vujasinović.

Poslije kraćeg odmora divizija je dobila zadatak od Štaba 1. bosanskog korpusa da noću 30/31. avgusta likvidira njemačko-ustaški garnizon u Gračanici i četnička uporišta u selima Jasenici, Potpeću i Smolući.

Gračanicu su branile, koristeći bunkere i na brzinu iskopane rovove, mještanske ustaše, legionari i vod njemačke žandarmerije, a Potpeć, Smoluću i Jasenicu oko 200 četnika naoružanih uglavnom zastarjelim puškama. U Potpeći se nalazio i vod njemačke žandarmerije.

Noću 30/31. avgusta dva bataljona 15. majevičke brigade likvidirali su garnizon u Gračanici, jedan bataljon (posadu) na željezničkoj stanici Karanovac, a zatim oštetili željezničku prugu Doboj —• Karanovac i Karanovac — Gračanica. Tom prilikom ubijeno je nekoliko mještanskih ustaša i komandir njemačke žandarmerije, zarobljeno 20 njemačkih žandarma i zaplijenjeno 40 pušaka i oko 30 kola municije i ratnog materijala. Brigada nije imala gubitaka.

Istovremeno je 6. istočnobosanska brigada napala četnike koji su pružili vrlo slab otpor i gotovo se svi predali (oko 150). Nešto jači otpor pružilo je 26 njemačkih žandarma u selu Potpeći, ali su brzo bili opkoljeni i zarobljeni. Zaplijenjeno je oko: 180 pušaka, 3 puškomitraljeza i 5 sanduka municije. Od četnika koji su se predali njih 63

³ Poslije borbi na Trebavi jedno vrijeme operisao je skupa sa Trebavskim odredom.

je stupilo u brigadu, a ostali su upućeni Majevičkom odredu.

Poslije ove akcije divizija je krenula iz doline Spreče i razmjestila: 15. majevičku brigadu na prostoriji sela Bijela — Hrgovi sa isturenim dijelovima u selima Dubrave i Muslimanska Maoča — radi obezbjeđenja od Brčkog; 6. istočnobosansku brigadu na prostoriji sela Špionica i Srnice, obezbjeđujući se od Gračanice i Gradačca. Muslimanski bataljon je ostavljen u Srebreniku, radi razoružavanja tamošnje muslimanske legije,⁴ čiji su pripadnici pretežno bili naklonjeni NOP-u, pa su ušli u tek formirani 2. muslimanski bataljon. Uz Muslimanski bataljon nalazili su se Salem Cerić i Muhidin Begić (predviđeni za komandanta i komesara buduće muslimanske brigade), a i sekretar Oblasnog komiteta KPJ za istočnu Bosnu Hasan Brkić Aco.

U to vrijeme očekivani su saveznički transportni avioni pa su nekoliko noći pripremane singalne vatre u rejonu sela G. Hrgovi (kupe od kukuruzovine i šiblja koje je pri pojavi aviona trebalo potpaliti). O njima su se sturali uglavnom intendant divizije Đoko Ivanović i čiča Janko (Moša Pijade) koji se tada nalazio u istočnoj Bosni, a kretao se sa Štabom divizije, čekajući pogodnu priliku da preko rijeke Bosne krene za Vrhovni štab.⁵

Do 6. septembra divizija se odmarala i sređivala, a tada je krenula prema Trebavi.

⁴ Komandant Srebreničke legije Omer Gluhić, učitelj i rezervni domobranski natporučnik, bio je aktivni saradnik NOP-a.

⁵ Na račun Dokove i čiča Jankove revnosti u očekivanju aviona, koji nikako nisu dolazili, zbijali smo šalu, pa je nagovoren jedan drug iz kulturne ekipe (zvani Spadalo) koji je umio da sve što čuje vjerno imitira — da imitira zvuk motora. Kuriri su napunili nekoliko vreća raznim otpacima, koje su trebale da predstavljaju pošiljku i popeli se na krov dosta visoke kuće zvane begovska kula. Negdje u noći, Spadalo je počeo da imitira zvuk aviona — prvo kao da dolaze, dz daljine, a onda sve jače. Čiča Janko i Đoko skočiše i potrčaše sa kuririma do kupa kukuruzovine. Vatra planu. Kada je brujanje »aviona« bilo najjače, kuriri počеше da bacaju sa »kule« vreće. Đoko Ivanović se naljutio, a čiča Janko je opsovao, a zatim odmah priznao da je šala uspjela. Nisam ga nikako mogao uvjeriti da nisam učestvovao u tome. Sutradan za ručkom, kada sam se povodom te šale nasmijao, reče mi čiča Janko, pola ozbiljno pola u šali, da bi bilo pametnije da se više angažujem oko sređivanja divizije nego da zbijam šale.

Poslije našeg odlaska sa Trebave, četnici su, uz pomoć ustaša i domobrana iz Doboja i Modriče, napali novoformirani Trebavski partizanski odred, razbili ga i ponovo ovladali trebavskim područjem. Odmah su počeli sa progonom porodica onih koji su stupili u NOV. Ponovo su zaveli opštu mobilizaciju i dobili nove količine oružja od Nijemaca iz Doboja, pa su imah pod oružjem 300—400 ljudi više nego ranije. Međutim, nisu bili solidno organizovani, niti im je moral bio na visini. Uglavnom su zadržali prijašnja uporišta, samo što su nešto jače rokirali glavninu snaga prema selima: Vranjku, Koprivni, G. i D. Skugriću, radi naslona na domobranski garnizon u Modrici.

U Doboju su bile ranije prikazane snage, u Modrici bataljon domobrana sa četom u Odžaku, u Bosanskom Samcu povremeno je stacioniralo nešto Nijemaca, domaćih ustaša i legija. Snage njemačko-domobranskog garnizona iz Brčkog povremeno su vršile ispade.

Plan našeg dejstva prema Trebavi i Posavini predviđao je da se u prvoj etapi sa obje brigade i Ozrenskim odredom razbiju četnici na Trebavi i likvidiraju garnizoni u Modriči i Gradačcu, a zatim sa Majevičkom brigadom i Ozrenskim odredom čvrsto zaposjedne Trebava, ponovo formira Trebavski odred i organizuje narodna vlast u pojedinim selima, a komande mjesta u oslobođenim naseljima. Šesta istočnobosanska brigada trebalo je da nastavi nastupanje radi razbijanja četnika u Posavini i ustaško-domobranskih garnizona u Bosanskom Samcu i Orašju, a prema situaciji da čvrsto zaposjedne međuriječje Tinje i Bosne i na toj prostoriji formira Posavski odred i organizuje narodnu vlast.

Bataljoni 15. majevičke brigade sa Ozrenskim odredom, nastupajući prvom kolonom pravcem: selo Medjeđa — Srpska Zelinja — Zelinjsko brdo (k. 534) — Duga njiva — Koprivna, a drugom kolonom preko sela: Džakule — Skipovac — Paležnica — Brđani, izvršila je 7. septembra obuhvat i razbila glavninu četničkih snaga na položajima: Duga njiva — Markovo brdo — Zelinjsko brdo, natjerala je u bjekstvo preko rijeke Bosne i izbila na liniju: Vranjak

— Koprivna — Kožuhe — D. Osječani. Četnici su na položajima ostavili 10 mrtvih i oko 20 ranjenih. Gubici brigade: 1 poginuo i 4 ranjena borca.

Bataljoni 6. istočnobosanske brigade, nastupajući dolinom Rajskog i Lukovica potoka, razbili su u toku dana četnike na liniji: selo Krečane — Tolisa — D. Skugrić i nastavljajući napad noću 7/8. septembra likvidirali domobranski garnizon u Modriči, ne naišavši na jači otpor. Zarobljeno je 200 domobrana i 5 oficira, od kojih su dvojica stupila u naše jedinice. Zaplijenjeno je: 200 pušaka, 6 puškomitraljeza, 5 lakih bacača s većom količinom mina, i 3 kola municije, nešto odjeće i obuće, a i veća količina životnih namirnica.

Poslije ove akcije 6. istočnobosanska brigada je produžila iz Modrice u pravcu Bosanskog Samca i preko Gradačca ka Brčkom, radi čišćenja Posavine od četnika, i 13. septembra ovladala je Posavinom u međuriječju Tinja — Sava — Bosna, bez ozbiljnijeg otpora neprijatelja. Legionari u Gradačcu predali su grad bez borbe, a Nijemci i ustaše iz garnizona Bosanski Samac i Orašje povukli su se na lijevu obalu Save, pa su ova mjesta poslije kraće borbe oslobođena. U nastupanju kroz Posavinu, a naročito u Orašju i na poljoprivrednom dobru »Filomena« (ranije »Petar Mrkonjić«), brigada je zaplijenila veći broj jahaćih i teglećih konja, svinja, goveda, nekoliko vagona pšenice, veće količine šećera i soli. Znatan dio namirnica i stoke otpremljen je preko Majevice kao pomoć narodu Birča, jer je taj kraj bio jako ekonomski iscrpljen, zbog dužeg boravka naših većih jedinica i bolnica.

Poslije uspješnog čišćenja Trebave i Posavine, 17. divizija se rasporedila: 6. istočnobosanska brigada u rejonu: selo Miloševac — Bosanski Samac — selo D. Slatina — selo Obudovac — selo D. Zabar — selo Porebrice, sa isturenim dijelovima prema Savi i Brčkom; 15. majevička brigada sa Ozrenskim odredom na prostorijski: selo Srpska Zelinja — selo Kožuhe — selo Vranjak — Modriča — selo Skugrić — Gradačac, sa isturenim dijelovima prema rijekama Bosni i Spreči; Stab divizije sa prištapskim dijelovima i divizijskim sanitetom u Gradačcu.

Divizija je na toj prostorijski: izvršila popunu i sređivanje jedinice; pomagala organizaciju narodne vlasti i ko-

mandi mjesta u Gradačcu i Modriči; formirala treći po redu muslimanski bataljon u Modriči i ponovno formirala Trebavski i novi Posavski odred.

Pri Štabu divizije organizovani su: desetodnevni kurs za komandire četa i vodova, sa 50 slušalaca, kojim je rukovodio načelnik Štaba potpukovnik Vukašin Subotić; srednji politički kurs, koji je pohađalo 34 druga i 2 drugarice — njime je rukovodio partijski instruktor Drago Vučinić; i srednji sanitetski kurs za referente saniteta brigade i bataljona, koji je pohađalo 12 drugova u toku 21 dana. Kursom je rukovodio dr Dragan Jovanović.

Pri štabovima brigada organizovani su kursevi od po 15 dana za 40 četnih bolničarki, a pri Štabu 6. brigade i niži politički kurs za 20 drugova u trajanju od 14 dana.

Noću 12/13. septembra, između sela Kotorskog i Rudanke prebacio se preko rijeke Bosne na Trebavu Štab 1. bosanskog korpusa sa 2. krajiškom brigadom. Istovremeno je na istom prelazu, sa Trebave za Vrhovni štab, prešla grupa partijskih radnika iz Beograda koja se izvjesno vrijeme nalazila pri Štabu divizije.⁶ Sa grupom je otišao i Moša Pijade. Štab korpusa se 14. septembra smjestio u neposrednoj blizini Gradačca (zaselak Vida), a 2. krajiška brigada sjevernije — na prostoriji sela: Paležnica — Zivkovići — Skipovac, sa obezbjeđenjem prema Dobju i Gračanici.

>

⁶ U grupi su bili: Vladimir Ribnikar, Đorđe Andrejević Kun, Nikola Popović, Lepa Pijade, Milada Rajter, Zaga Jovanović, K. Žujović, Petrović i drugi.